

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «МИХАЙЛЮК ТА ПЕТРОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»

(Заява № 11932/02)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

10 грудня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ

15/01/2010

Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Михайлюк та Петров проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (Peer Lorenzen), *Голова*,
Рената Ягер (Renate Jaeger),
Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),
Райт Маруст (Rait Maruste),
Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefivre),
Здравка Калайджиєва (Zdravka Kalaydjieva), *судді*,
Михайло Буроменський (Mykhaylo Buromenskiy), *суддя ad hoc*,
та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 17 листопада 2009 року,
виносить таке рішення, що було прийнято в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№11932/02), поданою проти України до Суду 24 листопада 2001 року громадянами України пані Іраїдою Іванівною Михайлюк (далі – заявниця) та п. Володимиром Петровичем Петровим (далі — заявник) відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев, Міністерство юстиції.

3. 3 квітня 2007 року Суд визнав заяву частково неприйнятною та вирішив направити Уряду скарги заявників на незаконний перегляд їх кореспонденції державними органами. Також було вирішено одночасно розглядати питання щодо прийнятності та суті зазначеної частини заяви (пункт 3 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявники народилися у 1949 та 1951 роках відповідно та проживають у м. Одесі.

5. З 1976 по 1996 рік заявник був працівником Чорноморської виправної колонії № 74 (далі — колонія). Йому було надано кімнату у гуртожитку, розташованому на території колонії, який мав таку ж поштову адресу, що і колонія. Він проживав там до 1991 року. Пізніше

заявники проживали разом у квартирі заявниці. Заявник досі має право на проживання на території колонії і її адреса залишається місцем його прописки.

6. У вересні 1998 року заявники звернулися до Приморського районного суду м. Одеси з позовом до колонії та місцевого поштового відділу. Вони стверджували, що листи, адресовані їм, від національних та міжнародних судів, які надходили на адресу проживання заявниці, були незаконно відкриті та переглянуті органами-відповідачами. Заявники вимагали відшкодування матеріальної шкоди.

7. 29 березня 2001 року суд відмовив заявникам у задоволенні позову. Судом було встановлено, що працівниками колонії було відкрито два листи, адресовані заявникам: лист від 27 жовтня 1998 року, надісланий Старокиївським районним судом м. Києва заявниці, та лист від 24 серпня 1998 року, надісланий Європейським судом з прав людини заявнику з приводу його попередньої заяви до Суду (№ 44997/98, визнана неприйнятною 26 жовтня 1999 року).

8. Національний суд постановив, що відповідно до статті 28 Виправно-трудового кодексу України від 1970 року та статті 7 Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 1993 року адміністрація колонії була уповноважена переглядати всю кореспонденцію, яка надходила до неї. Оскільки кімната заявника була розташована на території колонії, його кореспонденція переглядалася відповідно до правил, що застосовувалися до кореспонденції засуджених. Суд також встановив, що адміністрація діяла відповідно до Інструкції з діловодства в органах, підрозділах внутрішніх справ, навчальних закладах, науково-дослідних установах, установах виконання покарань, на підприємствах і в організаціях системи МВС України та Інструкції з організації перегляду кореспонденції осіб, які тримаються у виправно-трудовах установах та слідчих ізоляторах, затверджених наказами Міністерства внутрішніх справ від 22 червня 1993 року та 28 травня 1999 року відповідно. Суд також встановив, що лист, адресований заявниці, було відкрито, оскільки в колонії відбував покарання засуджений з таким же прізвищем. Суд дійшов висновку про те, що перегляд кореспонденції заявників не порушував їх конституційні права.

9. 19 липня 2001 року апеляційний суд Одеської області залишив без змін рішення суду першої інстанції. 15 травня 2002 року колегія у складі трьох суддів Верховного Суду України відхилила касаційну скаргу заявників.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України від 1996 року

10. У відповідних статтях Конституції зазначено наступне:

Стаття 31

«Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо».

Стаття 56

«Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень».

B. Перегляд кореспонденції засуджених

1. Виправно-трудоий кодекс України 1970 року (втратив чинність 1 січня 2004 року)

11. Відповідно до статті 2 Кодексу виправно-трудоє законодавство України встановлює порядок і умови відбування покарання та порядок діяльності установ і органів, які виконують покарання.

12. Стаття 28 Кодексу передбачала, що кореспонденція засуджених підлягала цензурі, а посилки, бандеролі і передачі — переглядові.

2. Закон України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року

13. Відповідно до статті 1 Закону попереднє ув'язнення є запобіжним заходом щодо обвинуваченого, підсудного, підозрюваного у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили.

14. Стаття 7 Закону передбачає, що речі осіб, взятих під варту, підлягають огляду, а листування — перегляду.

C. Перегляд кореспонденції в межах кримінального розслідування та дізнання

1. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року

15. На той час відповідно до статей 177 та 187 Кодексу слідчий мав право переглядати кореспонденцію особи на підставі санкції прокурора або суду, коли він мав достатні дані вважати, що така кореспонденція

містить важливу інформацію для встановлення істини в кримінальній справі.

2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року

16. Відповідно до статті 1 Закону в редакції, чинній на той час, завданням оперативно-розшукової діяльності був пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, розвідувально-підривну діяльність іноземних спеціальних служб в інтересах суспільної безпеки. Оперативно-розшукові операції здійснювалися оперативними підрозділами Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, управління державної охорони та органів державної податкової служби (стаття 5). Перегляд кореспонденції як один з видів цієї діяльності міг здійснюватися лише на підставі санкції прокурора (стаття 8).

17. Стаття 6 Закону містила вичерпний перелік підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності, зокрема, наявність достатньої інформації про злочини, розвідувально-підривну діяльність проти України, осіб, які готують або вчинили злочин, осіб, які переховуються від органів розслідування або ухиляються від відбування кримінального покарання, та осіб, які безвісти зникли; запити повноважних державних органів про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної, військової та службової таємниці; потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави.

ЩОДО ПРАВА

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

18. Суд зазначає, що після направлення Уряду скарг заявників вони подали нові скарги на незаконне звільнення заявниці з посади вчителя початкової школи, на переслідування заявника з боку органів влади під час його роботи у Чорноморській виправній колонії № 74 у 1976–1996 роках, а також на виключення його імені зі списку виборців дільниці, на території якої він проживав.

19. На думку Суду, нові скарги не є уточненням початкової заяви заявників, поданої до Суду близько семи з половиною років раніше, щодо стверджуваного перегляду державними органами їх кореспонденції. Таким чином, Суд вважає, що зараз недоречно розглядати ці питання окремо (див. рішення у справі «*Пиряник проти України*» (*Piryaniuk v. Ukraine*), № 75788/01, п. 20, від 19 квітня 2005 року).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

20. Заявники скаржилися на незаконний перегляд їх кореспонденції державними органами. Вони скаржилися за статтею 8 Конвенції, яка у відповідних частинах передбачає, що:

«1. Кожен має право на повагу до ... кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

А. Щодо прийнятності

21. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з інших підстав. Отже, вона має бути оголошена прийнятною.

В. Щодо суті

22. Уряд не надав зауважень щодо суті цієї справи.

23. Заявники підтримали свої скарги. Вони також доводили, що втручання державних органів у їх право на повагу до кореспонденції не відповідає вимогам закону та що суди під час розгляду їх справи безпідставно спиралися на правила, які застосовуються до осіб, узятих під варту в ході кримінального провадження.

24. Суд нагадує, що відкриття листа само по собі достатньо для становлення втручання у право заявника на повагу до кореспонденції (див. рішення у справі «*Нарінен проти Фінляндії*» (*Narinen v. Finland*), № 45027/98, п. 32, від 1 червня 2004 року). Беручи до уваги те, що національні суди підтвердили, що відкриття державними органами листів, адресованих заявникам, дійсно мало місце, Суд має встановити, чи відповідає таке втручання у права заявників вимогам пункту 2 статті 8 Конвенції, а саме, чи було воно «згідно із законом», чи переслідувало законну мету та чи було необхідним у демократичному суспільстві з метою досягнення цієї мети (рішення у справі «*Валасінас проти Литви*» (*Valasinas v. Lithuania*), № 44558/98, п. 128, ЄСПЛ 2001?VIII).

25. Суд нагадує, що вираз «згідно із законом» насамперед вимагає, щоб оскаржуване втручання мало певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна передбачати його наслідки для себе, а також це законодавство повинно

відповідати принципу верховенства права (див., серед багатьох інших, рішення у справі «Полторацький проти України» (*Poltoratskiy v. Ukraine*), № 38812/97, п. 155, ЄСПЛ 2003?V).

26. Суд зазначає, що національні суди встановили, що кореспонденція заявників відкривалася та переглядалася на підставі національного законодавства (див. п. 8 вище). Зокрема, суди посилалися на положення статті 7 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року та статті 28 Кримінально-виправного кодексу України 1970 року. Суд зазначає, що зазначені законодавчі акти передбачали перегляд кореспонденції визначеної категорії осіб, а саме осіб, узятих під варту, чи осіб, що відбувають покарання в установах системи відбування покарань.

27. У цьому контексті Суд звертає увагу на те, що заявники не належали до зазначеної категорії осіб. Беручи до уваги мету та формулювання вищевказаних положень законодавства, вони не могли бути застосовані до заявників, враховуючи лише той факт, що заявники не відбували покарання у колонії. Висновки національних судів, навпаки, не підтверджувалися належним поясненням.

28. Щодо інструкцій з діловодства Міністерства внутрішніх справ та Державного департаменту з питань виконання покарань, на які також спиралися суди під час розгляду справи заявників, Суд зазначає, що ці інструкції були для внутрішнього користування та неопубліковані, а тому недоступними для громадськості, включаючи заявників (див. п. 8 вище). Більш того, у цій справі їх тексти не було надано.

29. Загалом Суд вважає, що з огляду на конкретну ситуацію заявників відповідні конституційні гарантії та правила, на підставі яких відбувся перегляд кореспонденції на той час (див. пп. 10–17 вище), втручання у право заявників на повагу до кореспонденції не мало підстав відповідно до національного законодавства. Таким чином, Суд визнає, що у цій справі не було дотримано вимогу законності у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції.

30. З огляду на попередні висновки, Суд не вважає за необхідне розглядати, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення однієї з законних цілей у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції.

31. Відповідно мало місце порушення статті 8 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

32. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Шкода

33. Заявники вимагали 500 000 гривень¹ відшкодування моральної шкоди.

34. Уряд стверджував, що вимога заявників є безпідставною.

35. Суд не має сумнівів, що заявники мали зазнати моральної шкоди в результаті втручання у право на повагу до кореспонденції. Суд, здійснюючи свою оцінку на засадах справедливості відповідно до статті 41 Конвенції, присуджує кожному заявнику по 1200 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові витрати

36. Заявники також вимагали 845 гривень², витрачених на переклад та кореспонденцію під час провадження у Суді. Вони надали квитанції на підтвердження цих витрат.

37. Уряд залишив це питання на розсуд Суду.

38. Суд нагадує, що відповідно до своєї практики заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У справі, що розглядається, Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії, вважає за доцільне присудити заявникам суму 81 євро, яку вони вимагали.

С. Пеня

39. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною.

¹ Приблизно 47 893 євро.

² Приблизно 81 євро.

2. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 1 статті 8 Конвенції.

3. *Постановляє*, що:

(a) протягом трьох місяців від дня, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держававідповідач має сплатити наведені нижче суми відшкодування, які мають бути конвертовані у національну валюту державивідповідача на день здійснення платежу:

(i) 1200 (одну тисячу двісті) євро кожному заявнику відшкодування моральної шкоди;

(ii) 81 (вісімдесят одне) євро заявникам разом відшкодування судових витрат;

(iii) будь-який податок, який може бути стягнуто з зазначених сум;

(b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткових пункти.

4. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено письмово 10 грудня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
Голова